

ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОЇ РАДИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ (1944-1945 рр.)

КУЧЕР Т.В. (Ужгород)

Історичне значення для розвитку і становлення освіти на Закарпатті мав Перший Конгрес Педагогів Закарпатської України, який відбувся 23 грудня 1944 року у м.Мукачево. У його роботі брало участь 500 педагогів [1]. Відкрив Конгрес професор Н.Н.Драгула. Педагогами було піднято ряд цікавих питань, зокрема, В.Попович, директор Мукачівської гімназії, запропонував створити кваліфікаційну комісію і пропустити через неї в першу чергу тих вчителів, які при мадярах отримували високі оцінки по кваліфікації. Обговорюючи це питання професор М.Сокол запропонував щоб кваліфікацію встановлювали окружні інспектори (а їх у Закарпатській Україні 12 чоловік). Це питання віддавалось на особливий розгляд Уповноваженого Народної Ради Закарпатської України в справах освіти [2]. Шкільний інспектор Іршави Г.Греба підняв питання про видання в Закарпатській Україні спеціального журналу для вчителів. На його думку, журнал цей повинен бути і трибуною досвіду, і тим органом, з якого кожен вчитель повинен дізнатись останні директиви і розпорядження в області народної освіти. Делегати Першого Конгресу Педагогів Закарпатської України одноставно схвалили возз'єднання краю з Радянською Україною та прийняли рішення про перебудову системи народної освіти за взірцем радянської школи [3].

Конгрес обрав делегацію в складі 13 чоловік, яка повинна була їхати в Москву і Київ для ознайомлення з педагогічною роботою в Радянському Союзі. Також був вибраний Центральний Комітет профспілки педагогів, у який ввійшли 28 чоловік [4].

Робота на освітній ниві відбувалась повселюдно. Так, 15 листопада 1944 року в Ужгороді відбулися збори вчителів. На зборах було обрано Тимчасовий Організаційний Комітет, до складу якого увійшло багато відомих педагогів. Збори зобов'язали Організаційний Комітет виявити всі придатні для занять приміщення, виявити та зібрати шкільний інвентар, укомплектувати бібліотеки підручниками, а також виявити та взяти на облік всіх педагогів міста [5].

5 грудня 1944 року Уповноважений НРЗУ в справах освіти видає розпорядження «Про початок навчання в школах Закарпатської України», в якому зобов'язує всі народні, середні і фахові школи негайно розпочати шкільні заняття, а педагогам з'явитись і зареєструватися у дирекції тих шкіл, де вони працювали раніше.

Державна політика в галузі освіти була послідовною та рішучою. При уряді Уповноваженого НРЗУ

була створена спеціальна Педагогічна комісія Закарпатської України у складі 17 осіб як найвищий дорадчий орган Уповноваженого НРЗУ у справах освіти. Слідуючим декретом від 5 грудня 1944 року Церкву було відділено від держави і відповідно – школу від Церкви.

Отже, виховання і навчання шкільної молоді на території Закарпаття стало справою держави, котра взяла на себе організацію та контроль над усією галуззю освіти та навчання [6].

20 квітня 1945 року НРЗУ видає декрет про здержавлення шкіл, в якому зокрема говорилося: «На території Закарпатської України були до сьогодні, крім державних шкіл, також школи недержавні, а наприклад, школи комунальні, церковно-конфесійні, школи частинно церковні – частинно ерарні». З метою забезпечення єдності навчання та виховання НРЗУ видає слідуючий декрет: §1. Навчання та виховання молоді на території Закарпатської України є справою держави, якій при належить найвище управління всього виховування, навчання і догляд на нього. Управління це виконує НРЗУ своїм Уповноваженим, якому є повірений ресорт виконавчої влади у справах освіти. §2. Школи всіх категорій, а також дитячі садки – матерські школи, захоронки на території Закарпатської України є державними, за винятком богословських шкіл. Будинки і належне до них все рухоме і нерухоме майно, яке тепер знаходиться в користуванні шкіл і шкільних гуртожитків, служить і надалі тільки для потреб дотичної школи. §3. Всі педагоги та інші службовці шкіл та дитячих садків – матерських школок, захоронок Закарпатської України є службовцями державними. §4. До школи та дитячих садків – матерських школок, захоронок, в яких свобода совісті є вповні забезпечена, приймаються діти різних конфесій і діти без конфесій. §5. Навчання та виховання в дитячих садках, школах, захоронках – на території Закарпатської України не сміє противитись результатам наукового дослідження тощо [7].

За браком учительських кадрів розгортання системи народної освіти було справою нелегкою. НРЗУ робила все можливе для цього. 24 квітня 1945 року НРЗУ видає постанову «Про залишення служби педагогами»: НРЗУ з оглядом на нестачу педагогічних кадрів постановляє:

1. Всі педагоги (вчителі початкових шкіл, середніх, горожанських, та спеціальних шкіл), які самовільно залишили педагогічну службу і без згоди Уповноваженого НРЗУ у справах освіти

помістились в інших галузях служби, повинні до 15 днів від дня опублікування цієї постанови зголоситись в уряді Уповноваженого НРЗУ в справах освіти для призначення їх до педагогічної служби.

2. Начальники установ, та директори підприємств, в яких педагоги працюють, під особисту відповідальність повинні негайно визвати службовців з педагогічною освітою на виконання точки 1 цієї постанови.

3. Якщо в першій та другій точці наведені ухиляються від цієї постанови, то притягаються до судової відповідальності згідно постанови НРЗУ про трудову дисципліну на підприємствах та установах Закарпатської України з 14 березня 1945 року» [8].

Для забезпечення шкіл вчительськими кадрами постановою Народної Ради від 6 жовтня 1945 року було дозволено відділу освіти НРЗУ використати семінаристів, що навчалися на четвертих курсах Ужгородської та Мукачівської учительських семінарій [9]. Дивлячись на важкі умови праці шкіл та вчителів у гірських округах і районах, віддалених від комунікацій, НРЗУ видає постанову «Про поліпшення матеріальних умов вчителів верховинських районів та сіл, віддалених від комунікаційних центрів Закарпатської України». За цією постановою була встановлена оплата вчителів на 200 пенге більше в місяць від нормальних ставок; були затверджені норми постачання на одного чоловіка: хліб – 700 г на день, борошно – 1500 г на місяць, м'ясо, риба – 4.400г на місяць, жири – 1000 г на місяць, цукор – 1000 г на місяць, сіль – 1000 г на місяць і т. д. Голів окружних та міських народних комітетів було зобов'язано до 1 листопада 1945 року створити всі нормальні умови для вчителів, забезпечивши їх квартирами, паливом на весь зимовий період. Органам прокуратури було доручено взяти під свій контроль постачання вчителів і винних в несвоєчасному постачанні притягати до судової відповідальності [10].

Внаслідок вжитих заходів наприкінці 1945 року всі школи в основному були забезпечені вчителями. В загальноосвітніх школах працювало 2500 вчителів. З них у початкових – 2200, у горожанських – 250, у гімназіях – 90. У всіх школах було запроваджено викладання української і російської мови, історії, географії та конституції СРСР. Вводились значні зміни до навчальних програм, спрямовані на підвищення якості навчання та розширення наукових знань учнів. Проте тодішнім школам приходилось не легко. Не всі діти були охоплені навчанням. З 140 тис. дітей шкільного віку навчалось тільки 100 тис. Бракувало підручників, навчального приладдя, налагодженої системи підвищення кваліфікації вчителів, методичної допомоги їм, слабким був державний контроль за роботою шкіл [11].

Політичне керівництво Четвертого Українського фронту надало у розпорядження відділу культури і

освіти українські і російські книжки, а також інші педагогічні посібники. Вчителі були зобов'язані відвідувати різні курси і конференції радянського взірця, як і додаткові курси російської та української мови і літератури. Ці лекції влітку 1945 року читали професори й політ комісари з Києва.

Велику підтримку вчительськими кадрами надала УРСР. Очікувався приїзд 1500 вчителів, на яких уряд НРЗУ виділив з свого бюджету 2 млн. 184 тис. пенге. Протягом 1945 року НРЗУ видає постанову «Про реформу системи освіти на Закарпатській Україні». Наведемо деякі параграфи цього документу:

«1. Починаючи з 1945-46 навчального року теперішні народні школи, горожанські школи та гімназії на Закарпатській Україні перетворити: а) в початкові школи з чотирьохлітнім курсом навчання; б) в повні середні школи з десятилітнім курсом навчання; в неповні середні школи з семилітнім навчанням.

2. Відкрити початкову школу в таких селах, хуторах, де є найменше 20 дітей шкільного віку, які б змушені були ходити до школи віддаленої більше 3 кілометри.

3. Відкрити повні середні школи – десятирічки – в окружних центрах та містах Закарпатської України.

4. Для всіх дітей шкільного віку на Закарпатській Україні є обов'язковим семирічне навчання в школі. Шкільний вік, в якому дитина обов'язково повинна відвідувати школу, триває від початку навчального року, який слідує по дні, коли дитина завершила сьомий рік життя, до кінця навчального року, в якому завершила чотирнадцятий рік життя, тобто повних 7 навчальних років.

8. Для забезпечення повноти охоплення обов'язковим семирічним навчанням усіх дітей шкільного віку загвардити на 1945–46 навчальний рік таку мережу шкіл: а) початкових шкіл – 463; б) неповних середніх шкіл-семирічок – 163; в) повних середніх шкіл – десятирічок – 15.

14. Зобов'язати Уповноваженого НРЗУ у справах промислу і торгівлі разом з Уповноваженим НРЗУ в справах лісового господарства дати виготовити до нового навчального року для шкіл та шкільних інтернатів на рахунок ресорту освіти НРЗУ 5 тис. парт, 2 тис. класних дощок, 1 тис. столів, 1 тис. стільців, 5 тис. ліжок для шкільних інтернатів, 1 тис. шкільних скринь тощо.

15. Зобов'язати Уповноваженого НРЗУ в справах освіти опрацювати інструкцію про охоплення дітей шкільного віку обов'язковим семирічним навчанням у школі та подати інструкцію на затвердження НРЗУ».

За розпорядженням Народної Ради сільські, міські та окружні Народні комітети передали в розпорядження Уповноваженого в справах освіти

НРЗУ 360 будинків, які належали окупаційним властям, для використання під школи, інтернати [12]. Вчителі при допомозі батьків ремонтували зруйновані приміщення, лагодили шкільний інвентар, завозили паливо.

Велику роботу провела НРЗУ в плані створення професійної освіти. В зв'язку з цим було видано декретів і постанов:

3 травня 1945 року НРЗУ видає постанову «Про організацію Державної Фельдшерсько – акушерської школи в м. Ужгород». Було заплановано відкрити школу у місті Ужгород з трирічним курсом навчання і контингентом студентів 100 чоловік на кожному курсі. Наступною постановою НРЗУ від 4 червня 1945 року планувалось утворення трьохмісячних курсів економістів – плановиків та рахункових працівників.

Постановою від 8 вересня 1945 року «Про організацію торгівельних технікумів» на базі Ужгородської Торгової Академії передбачалось організувати технікум державної торгівлі з двома відділеннями: бухгалтерським та товарознавчим. А на базі Мукачівської та Севлюшської Торгової Академії – кооперативний технікум з відділами – товарознавчим, плановим та бухгалтерів. На базі механічно-технічної школи м. Севлюш було організовано електро-будівельно-комунальний технікум – КВКТ, з факультетами: 1) електромеханічним з 4-річним навчанням; 2) будівельний з 3-річним навчанням.

Виходячи з того, що на той час у Закарпатській Україні були зовсім відсутні школи для підготовки фахівців сільського господарства – агрономів, зоотехніків, ветфельдшерів, НРЗУ постановляє:

1. Організувати в Нижніх Воротах на базі господарської школи технічний технікум з 3-річним навчанням з відділами: зоотехнічний, ветеринарний та підготовчий.

2. Організувати в м. Мукачево на базі господарської школи агрономічний технікум з 3-річним навчанням з відділами: агрономічний, плодоовочевий, виноградарство, виноробство, лісогосподарство [13].

Постановою від 3 липня 1945 року було відкрито вчительські семінарії з 4-річним курсом навчання [14].

Подальшими постановами планувалось відкрити музичні школи у м. Мукачево, м. Хуст; організувати дитячі будинки мішаного типу, державні хореографічні студії, Центральний методичний кабінет у справах дошкільного виховання, школи драматичного мистецтва, школи малярства, скульптури та школи художніх ремесел. Було введено посади старшого піонерватажка в середніх та семирічних школах Закарпатської України [15].

23 жовтня 1945 року виходить постанова НРЗУ «Про організацію шкіл фабрично-заводської освіти при Відділі Легкої промисловості НРЗУ», а 18 грудня

1945 року секретаріат ЦК КПЗУ та НРЗУ видають постанову про відкриття неповних середніх шкіл з угорською мовою навчання:

«1. Зберегти всі існуючі на території Закарпатської України початкові школи з угорською мовою навчання, відповідно до постанови НРЗУ від 13 липня 1945 року. 2. Відкрити неповні середні школи (семирічки) з угорською мовою навчання в Батьово, Берегово, Велика Добронь, Великі Гайовці, Велика Паладь, Вилок, Дерцен, Дяково, Есень, Касони, утримання вище зазначених шкіл віднести на бюджет НРЗУ» [16].

Хвилюючою сторінкою історії діяльності НРЗУ в галузі освіти і культури було відкриття Ужгородського державного університету. Була видана «Постанова Секретаріату ЦК КПЗУ та НРЗУ з дня 19 липня 1945 року про утворення Закарпато – Українського університету в місті Ужгороді»: «З метою підготувати висококваліфікованих спеціалістів для господарчого та культурного будівництва в Закарпатській Україні та наукових дослідників в різних галузях знання, утворити в місті Ужгороді Закарпато – Український університет. В 1945 – 46 навчальному році передбачити розгортання роботи в університеті на факультетах: історичному, філологічному, біологічному та медичному. ...Встановити набір в університет 240 чоловік по 60 на факультет, і то з таким розрахунком, щоб в першу чергу були прийняті до Університету діти робітників, селян та трудової інтелігенції. Уповноваженому НРЗУ в справах освіти було доручено об'явити набір студентів до університету з 10 липня 1945 року».

До реорганізації народної освіти на Закарпатській Україні існувало всього 510 шкіл, з них середніх – 5, горожанських – 25, народних – 480. Згідно доповідної записки завідуючого шкільним відділом Гончаренка, після реорганізації системи народної освіти та організації нових шкіл на 25 грудня 1945 року нараховувалось:

а) початкові школи – 505, з них українських – 439, мадярських – 6, румунських – 4, словацьких – 1. В них навчалось – 48 781 учнів.

б) неповних середніх шкіл – 179, з них українських – 165, мадярських – 14. В них навчалось – 56 851 учнів.

в) повні середні школи – 17, з них українських – 13, російських – 4. В них навчалось – 7 856 учнів.

Разом шкіл – 701, в них учнів – 113 488.

У доповідній завідуючого оргінструкторським відділом ЦК КПЗУ Козуба подаються децю інші дані. Тут згадується, що на кінець 1945 року на Закарпатській Україні з 1 вересня 1945 року всі школи перейшли на радянські навчальні плани та програми. Більшість вчителів слабо володіли літературною українською та російською мовами, тому при запровадженні радянських програм постали великі

труднощі як перед вчителями, так і учнями. До цього треба додати погану забезпеченість підручниками та зошитами.

Відокремлення церкви від школи пройшло з великими труднощами. Населення, багато вчителів не могли собі уявити школу без релігії. В окремих школах (Радванська ПСШ) були випадки коли священик сам приходив і після уроків навчав дітей молитвам. Особливо священики греко-католицької церкви боролися за збереження впливу на дітей та учнівську молодь. З цією метою у містах Ужгород, Мукачево і в значній кількості сіл, священики у вільний від уроків час проводили з учнями заняття з релігії. Матеріально-побутові умови вчителів на

кінець 1945 року були незадовільними. Як відзначається в доповіді завідуючого оргінструкторським відділом ЦК КПЗУ Козуба: «...вчителі Закарпаття переживають дуже великі труднощі, особливо радянські вчителі. До цього часу ще 20 % вчителів не мають квартири, немало вчителів, особливо в містах, ночують в шкільних приміщеннях. Постачання продуктами стало покращуватись лише за останній час, та й тепер воно погане. НРЗУ та ЦК КПЗУ виносили спеціальні постанови про постачання вчителів, але погана праця торгівельних організацій грубо порушує ці постанови. Радянські вчителі погано одягнені, це справляє недобрі враження про них і взагалі про економіку Радянської країни» [17].

ЛІТЕРАТУРА

1. На Першому Конгресі педагогів Закарпатської України // Закарпатська правда.- 1944.- 26 груд.
2. Там само.- 1944.- 28 груд.
3. Там само.- 1944.- 28 груд.
4. Там само.- 1944.- 28 груд.
5. Підготовка шкіл до навчання // Закарпат. правда.- 1944.- 15 листоп.
6. Про початок навчання в школах Закарпатської України // Закарпат. правда.- 1944.- 7 груд.
7. Маркусь В. Приєднання Закарпатської України до Радянської України 1944-1945.- К., 1992.- С. 55.
8. ДАЗО.- Ф. 4.- Оп. 1.- Спр. 4.- Арк. 51.
9. Там само.
10. Там само.- Арк. 52.
11. Макара М.П. Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.).- Ужгород, 1995.- С. 84.
12. Декрет про створення Педагогічної Комісії Закарпатської України // Вісник НРЗУ.- 1944.- 15 груд.- Ч. 2.
13. ДАЗО.- Ф. 4.- Оп. 1.- Спр. 4.- Арк. 51.
14. Там само.
15. ДАЗО.- Ф. 4.- Оп. 1.- Спр. 84.- Арк. 17.
16. Там само.
17. Там само.

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАРОДНОЙ РАДЫ ЗАКАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ (1944 – 1945 гг.)

Кучер Т.В. (Ужгород)

В статье на основании данных архивных документов автором проанализированы этапы становления и развития образования на Закарпатской Украине, а также политика НРЗУ в этой сфере в 1944-1945 годах.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TÄTIGKEIT DES VOLKSRATES DER KARPATEN UKRAINE IM GEBIET DER BILDUNG (JAHRE 1944-1945)

Kutscher T. (Uchhorod)

Im gegebenen Artikel wird die Politik der Volksmacht, die auf die Emtuerung und Entwicklung aller Stufen der Volksbildung, Einführung der Sowjesestem der Ausbildung und Erziehung der Jugend und aller Bevölkerung, auf die Entwicklung des Netzes der Bildungsbehörden gerichtet ist, betrachtet.

Die vorgeschlagenen Untersuchung basiert sich auf die Gundlage der veröffenthchen Dokumente, der wissenschaftlichen Werken der heimatlichen und ausländischen Forscher und auch neuentdeckten Archivunterlagen.